

آثار گسترده و عظیم و روز افزون انقلاب اسلامی ایران بر جهان معاصر و مناسبات سیاسی و فرهنگی و اجتماعی و... آن واقعیتی است که همواره مورد تأیید و تأکید اندیشمندان و تحلیلگران داخلی و خارجی (اعم از موافق و مخالف) بوده است.

با مرور و بررسی فهرست طولانی و متنوع آثار و تحولات عمیق و شگرف برآمده از انقلاب اسلامی در جهان کنونی، و ابعاد فکری، فرهنگی و سیاسی بشر امروزی، هر تحلیلگر منصفی، جایگاه ویژه و شاخص حضرت امام خمینی علیه السلام و انقلاب الهی ایشان را مورد تأیید قرار می‌دهد، بلکه با تحلیل فضای فکری و فرهنگی جامعه جهانی پیش و پس از انقلاب اسلامی و مقایسه آنها با یکدیگر به جرئت می‌توان ادعا کرد:

پس از معماری و بنیان‌گذاری و هدایت انقلاب اسلامی توسط امام خمینی علیه السلام تحولی عظیم در باور عمومی و رایج بشر در سطح جامعه جهانی ایجاد شد، با طرح جذبی و کاربردی اندیشه دینی و معنوی متعالی امام خمینی علیه السلام، عصر جدیدی در تاریخ بشر پدید آمد، عصری که رهبر معظم انقلاب اسلامی از آن با عنوان «عصر امام خمینی علیه السلام» یاد کردند، در واقع عصر امام خمینی عصری است که بشر معاصر را رویکردی دینی و معنوی خود رجعتی دوباره به فطرت الهی کرده است و دست رد بر سینه مروجان و مبلغان اندیشه‌های الحادی و اومانیستی زده است.

عصر امام خمینی علیه السلام عصری است که در آن امواج گسترده اسلام‌خواهی، مرزهای کشورهای مختلف جهان در شرق و غرب عالم را یکی پس از دیگری درنوردیده و اذهان تحلیلگران بین‌المللی را به شهرت خود معطوف داشته است، کتاب عصر امام خمینی علیه السلام با ارائه نگاهی نو و تازه به شخصیت ملکوتی حضرت امام خمینی علیه السلام و ماهیت انقلاب اسلامی و بازتاب و دستاوردهای عظیم آن به بررسی تفصیلی و عمیق چیستی و جرائی این عصر پرداخته است. نشریه پویا در این شماره به ارائه‌گرینه‌ای از محتوای آن اقدام کرد و به خواست خداوند در اولین فرصت مصاحبه‌ای با نویسنده محترم کتاب مذکور صورت خواهد پذیرفت و گام مهم دیگری در معرفی هرچه بهتر و بیشتر امام راحل به افکار عمومی بر خواهد داشت.

لازم به ذکر است کتاب «عصر امام خمینی علیه السلام» خردادماه ۱۳۸۱ توسط مؤسسه پرسمان کتاب به چاپ رسید و تاکنون هشت بار با تیراژ ۵ هزار نسخه تجدید چاپ شده است.

این کتاب از چاپ ششم به بعد همراه با اضافات و تجدید ویرایش به علاقمندان ارائه گردیده و نمونه تلخیص شده آن هم اخیراً منتشر شده است.

«صدای امام خمینی برای مردم ایران حکم صدای خدا را داشت» (۵) در نظر میلیون‌ها انسان موحد: «او دست خدا بر روی زمین» (۶) و «هدیه آسمانی و ملکوتی برای خاکیان بود» (۷)

سلوک معنوی و افکار متعالی و تقیّد بی‌چون و جرای ایشان به دستورهای شرع انور و تعالیم اهل بیت عصمت و طهارت (ع) هر مسلمان منصفی را بر این باور استوار می‌ساخت که: «گویی شخصیتی از شخصیت‌های آزمون بزرگ صدر اسلام (فتنه الکبری) با معجزه‌ای به دنیا بازگشته تا پس از پیروزی امویان و به خون غلتیدن شهیدان اهل بیت (ع)، سپاه علی (ع) را به عینیه می‌دیدند... کربلا و حنین، بدر، احد، تبوک و خیبر... را می‌دیدند» (۸)

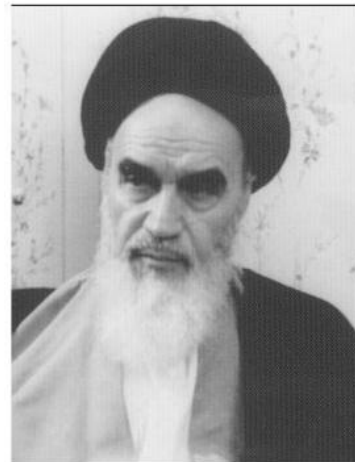
گرچه «امام خمینی تجلی منحصر به فرد مبارزه‌طلبی اسلام در قبال استیلای سیاسی و اقتصادی و فرهنگی غرب بود» (۹) اما «پیام امام (ره) در میان مسلمانان نه فقط شیعیان (بلکه) در همه منطقه و جهان طنین افکند» (۱۰)

شخصیت الهی و پیام‌های معنوی حضرت امام (ره) بسیاری از پیروان سایر ادیان و مذاهب را به شدت تحت تأثیر خود قرار داد تا آن جا که در نظر برخی از تحلیل‌گران و متفکران مسیحی «او مسیح معاصر بود و دقیقاً اشعه صلابت و سازش‌ناپذیری عیسی بن مریم - علی نبینا و آله و علیه السلام - بود» (۱۱). برخی دیگر از مسیحیان سخن از «تأثیرپذیری شدید از مقام و عظمت و تحمل و بردباری شکوهمند امام خمینی (ره) و درک احساس عطیه و موهبت الهی در اولین دیدار با ایشان» به میان آورده‌اند. (۱۲)

«امام رهبر منحصر به فردی بود» (۱۳) که در اوج ناباوری تحلیل‌گران بین المللی «در حالی که دست اندرکاران و نظریه پردازان توسعه سیاسی در غرب در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به طور کلی به تحولات سیاسی و دینی در ایران و سایر کشورها بی‌اعتنا بودند» (۱۴) «با عقاید مذهبی که غرب آن‌ها را کهنه و قرون وسطایی می‌دانست جهان را تکان داد» (۱۵) و «شرق و غرب را لرزاند و میراثی بر جای گذاشت که هنوز زنده و فعال است» (۱۶). وی «نوانست اثر بزرگی در تاریخ جهان بر جای بگذارد» (۱۷) و بی‌تردید «جهانیان هم چنان تحت تأثیر انقلاب معنوی او قرار دارند» (۱۸).

رهبر کبیر انقلاب اسلامی که از صبر و استقامت محمدی (ص)، زهد و عدالت علوی و تدبیر حسنی (ع) و توکل و شجاعت حسینی (ع) درس‌ها فرا گرفته و توشه‌ها به همراه داشت با تأییدات و عنایات خاصه حضرت ولی عصر - ارواحنا فداء - (۱۹):

«در نزدیک شدن انسان به خدا فصل جدیدی را گشود و با حمایت مردم

عصر امام خمینی

میر محمد رضا حاجتی

امام خمینی که بود و چه کرد؟

«باری خمینی عزیز ما را کیست که شناسد و کیست که به شایستگی بشناسد، الفاظ مرا تحمل آن نیست که آن حقیقت فاخر و آن گوهر نفیس را در خود بگنجاند.» (۱)

به نظر می‌رسد: «دست کم دو قرن لازم است تا [امام و] تأثیری که ایشان در جامعه بشریت گذاشته دقیقاً ارزش یابی شود.» (۲) و (۳)

در عین حال از آن جا که تحلیل و کشف رموز شخصیت الهی امام رهگشای حیات با عزت همه مؤمنان و آزادی خواهان جهان است؛ «همه باید سعی کنند شخصیت امام خمینی را با همان ابعاد عظیم به درستی شناسایی کنند.» (۴)

در تحلیل شخصیت امام خمینی با نگاهی عمیق به روح ملکوتی و افکار بلند و ویژگی‌های منحصر به فرد روحی و معنوی ایشان و آثار و برکات فراوان حیات طیبیه ایشان باید گفت:

انقلاب اسلامی را که نقطه عطف مهمی در تاریخ قرن بیستم است، به سرانجام پیروزمندانهای رساند» (۲۰).
«امام مفهوم فرهنگ فرمانبری جامعه را تغییر داد، دیوار ترس را شکست و مردم را به سوی چشمه پاک فطرت الهی هدایت کرد... او جهان‌بینی مذهبی را احیا کرد و نور ایمان را روشن کرد و بزرگ‌ترین حماسه عظیم فداکاری عصر ما را به وجود آورد» (۲۱).

تأثیرگذاری امام (ره) و انقلاب اسلامی بر حیات معنوی انسان معاصر آن چنان عمیق و گسترده ارزیابی می‌گردد که می‌توان گفت: «انقلاب امام خمینی حتی سیر تطوری (۲۲) انسان را تغییر داد» (۲۳).

حضرت امام (ره) بسان آئینه شفاف بود که به بهترین وجه ممکن انوار خورشید تابان پیام‌گرایی اسلام (ص) و اوصیای طاهرین ایشان (ع) را بر بشریت تشنه معنویت قرن بیستم منعکس نمود.

«او هم چون گلوله‌ای بود که از صدر اسلام شلیک شده و بر قلب قرن بیستم نشسته بود» (۲۴). «ایشان از گذشته آمده بود و در حال زندگی می‌کرد ولی بیان‌گر و نمایان‌گر آینده بود» (۲۵). «وی از جمله افرادی بود که خداوند سبحان علمی نافع و عقلی و جلوتر از زمان به وی اعطا کرده بود» (۲۶) و به بیان دیگر «او فراتر از زمان می‌اندیشید و در بعد مکان نمی‌گنجید» (۲۷) و در واقع باید گفت:

امام خمینی (ره) مبشر عصر جدیدی در ادوار زندگی بشریت‌اند که «به نظر می‌رسد در این مرحله برای روحیه آشفته بشریت بیش از هر چیز به معنویت مورد نیاز خواهد بود» (۲۸).

به برکت حضرت امام خمینی (ره) و انقلاب آسمانی و پیام‌های قدسی او بار دیگر شکوفه‌های خداجویی و دین‌گرایی در بستر خشکیده جهان معاصر جوانه زد و نعمه ایمان‌گرایی و توحید و خداپرستی در سراسر جهان طنین انداز گردید: (مثلهم فی التوریه و مثلهم فی الانجیل کزرع اخرج شطاه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوقه یعجب الزراع لیغیظ بهم الکفار) (۲۹)

تلاش تحلیل‌گران برای شناخت انقلاب اسلامی و تفکر امام خمینی (ره)

انقلاب اسلامی با تکیه بر سیزده قرن پشتوانه فکری و فرهنگی اسلام و تشیع و پیوند عمیق آن با شخصیت ممتاز امام (ره) شرایطی را پدید آورده است که امروزه بسیاری از تحلیل‌گران جهانی به شدت در تب و تاب دستیابی به تحلیلی جامعه از واقعیت عظیم انقلاب اسلامی و نظریه عمیق ولایت فقیه و وقوف بر رمز و راز پیام‌های معنوی، سیاسی، اجتماعی و... امام خمینی (ره) می‌باشند. چرا که بسیاری از تحلیل‌ها و نظریات و «پیش‌گویی‌های سیاسی امام واقعاً و بدون اغراق از معجزات سیاسی این قرن می‌باشند و از لحاظ علمی به حد کافی مسئله جدی است تا پیش‌گویی‌های امام در مورد تمام بشریت و حرکت مستضعفان جدی گرفته شود» (۳۰) و (۳۱).

برای دستیابی به درکی روشن از واقعیت مذکور می‌توان به عنوان نمونه از بررسی «تأثیرات انقلاب اسلامی و حضرت امام (ره) در رخداد بزرگ‌ترین تحول امروز جهان یعنی ظهور پدیده‌های جدید و نیرو و قدرتی ماورای دولت‌های ملی» و تأکید بر «عدم شناخت محتوای عمیق پیام‌های حضرت امام (ره) از سوی دول مختلف جهان» از سوی تحلیل‌گران برجسته حوادث و رویدادهای حال و آینده جهان، در غرب، هم‌چون الوین تافلر، یاد نمود وی می‌نویسد:

«در این که کدام کشور بر جهان قرن ۲۱ مسلط خواهد شد سؤال هیجانی می‌باشد، اما در واقع اساساً طرح این سؤال اشتباه است، زیرا بزرگ‌ترین تحول امروز جهان ظهور پدیده‌های جدید، یعنی نیرو و قدرتی ماورای دولت‌های ملی می‌باشد.»

تافلر نمونه‌ای از جریان فوق را امام خمینی (ره) ذکر می‌کند که با استفاده از «نیروی مذهب» بخش قابل توجهی از قدرتی را که مدت‌ها در انحصار دولت‌های ملی بود در کنترل گرفت. وی معتقد است:

«وقتی امام خمینی فتوای قتل سلمان رشدی را صادر کردند در واقع برای

شکوفایی روز افزون خمینی کبیر (ره)

و اکنون سال‌ها پس از عروج ملکوتی حضرت امام خمینی آن عبد صالح خدا و ابر مرد میدان علم و عمل، علی‌رغم تمامی توطئه‌های طراحی شده سردمداران جبهه کفر، چراغ پرفروغ اندیشه و افکار متعالی امام کبیرمان بیش از پیش روشن‌تر راه تمامی مؤمنان و آزادی‌خواهان جهان است.

سردمداران صهیونیست بین الملل «از آن جا که خوب می‌دانند اگر انقلاب اسلامی به همه جا برسد فاتحه آنان خوانده می‌شود و دست آن‌ها کوتاه می‌شود» (۳۲) مقابله جدی با افکار و اندیشه‌های امام راحل و طراحی نقشه‌های شوم بر علیه انقلاب اسلامی را، از سال‌های آغازین انقلاب در دستور کار دائمی خود قرار داده و در این راستا تنها «از سوی سازمان سیا» دهها انستیتو و مؤسسه در آمریکا کار مطالعه درباره اسلام و تشیع را آغاز نمودند» (۳۴).

اما از آن جا که بنیان مرصوص و مستحکم الله با اتکالی بر قدرت لایزال الهی با تدبیر و استقامت تحسین برانگیز، بارها دشمن مکار را در دست‌یابی به مقاصد شومش ناکام نهاد، علمداران سپاه کفر با آرزوی فرا رسیدن فصل افول انقلاب اسلامی و به بن‌بست رسیدن راه امام خمینی (ره) در انتظار رحلت ایشان و دوران پس از آن نشستند. لیکن با عروج ملکوتی امام خمینی (ره) و تأکید ایشان بر این که: «راه ما راه امام خمینی است و در این راه با قاطعیت حرکت خواهیم کرد» (۳۵) بار دیگر جبهه استکبار در گرداب یأس و نومیدی و «وحشت ناشی از استمرار رهبری روح خدا» بر ام‌القراری جهان اسلام گرفتار آمد» (۳۶).

و همان‌گونه که حتی برخی از تحلیل‌گران غربی پیش‌بینی می‌کردند: «تصور پایان کار مکتب امام خمینی (ره) با فوت ایشان یک تصور غلط است و اندیشه او از مدت‌ها پیش نفوذ خود را در جهان اسلام گسترانده است» (۳۷).

حیات معنوی و تأثیر شگرف و عمیق امام راحل بر جهان معاصر و حضور ملموس اندیشه و افکار ایشان در میان امت اسلامی شرایطی را پدید آورده است که در نگاه پیروان مکتب رهایی بخش آن عبد صالح خدا «امام هرگز نمرده است و هنوز زنده و فعال است» (۳۸) و بی‌شک «با گذشت چند سال از عروج امام اکنون نیز افکار و اندیشه‌های ایشان در جهان طرفداران فراوانی دارد» (۳۹) و «جهانیان هم چنان تحت تأثیر انقلاب معنوی او قرار دارند» (۴۰).

و اکنون علی‌رغم میل دشمنان قسم خورده اسلام و بشریت «امام خمینی از نظر بسیاری از مسلمانان آخرین شخصیت از سلسله آموزگاران و داعیان بازگشت به خود آگاهی در عصر جدید محسوب می‌گردند» (۴۱) و امروزه بیش از هر زمانی دیگر «سرمشق امام خمینی اسلام‌گرایان را در سرتاسر گیتی به حرکت درآورده است» (۴۲).

تحولات جاری جهان و شواهد و دلائل فراوان حاکی از این واقعیت است که: جهان معاصر هر روز بیش از پیش شاهد گسترش دامنه نفوذ ایده‌ها و اندیشه‌های امام راحل بوده و بی‌تردید روح خدا تا وصول انقلاب عظیم اسلامی به اهداف بلند و متعالی «رسالت تاریخ امام» در کالبد جانشین شایسته و امت فداکارش به حیات خود ادامه خواهد داد و اساساً باید گفت: «از این پس دنیا شاهد شکوفایی روزافزون خمینی کبیر خواهد بود» (۴۳).

رسالت تاریخ امام (ره)

یکی از ویژگی‌های استثنایی انقلاب اسلامی، آرمان‌های الهی و اهداف متعالی آن است، چه آن که «امام به عنوان بشری که قرار است دوران آینده

بشر را بشارت دهد وارد صحنه جهان شدند دورانی که در آن نه شرق حاکم خواهد بود و نه غرب» (۴۴)

بی شک برای درک هر چه عمیق تر رسالت تاریخ امام (ره) و اهداف متعالی آن باید مجموعه نظریات و افکار پر مغز و پیام‌های پر محتوای آن عبد صالح خدا را از این منظر مورد تحلیل و بازشناسی مجدد قرار داد، به عنوان نمونه بسیاری از تحلیلگران بر این باورند که امام (ره) با ارائه نظریه ولایت فقیه تحولی مبنایی و عظیم در گستره نظام جهانی را هدف قرار داده بودند از این رو برخی صاحب‌نظران با بیان این که: «شناخت تئوری ولایت فقیه فیهم بالایی می‌خواهد و ولایت فقیه یک مسئله سیاسی نیست، بلکه یک مسأله معرفی و هویتی است و اصلاً ولایت فقیه تجلی یک معرفت هماهنگی است؛ یعنی ولایت فقه نتیجه اتصال و ارتباطی است که در معرفت حسی، اشرافی، و حیاتی اتفاق افتاده است» (۴۵) تصریح می‌کنند:

«ولایت فقیه یک رنسانس جدید است و می‌رود که جهان را متحول کند» (۴۶)

اساساً امام خمینی (ره) ضمن تعریف و تفسیر ماهیت انقلاب اسلامی و ابعاد واقعی آن در چهارچوبی جهانی و خارج از محدوده مرزهای جغرافیایی ایران اسلامی، تحول باطنی انسان در پهنه کره خاکی و رجعت دوباره بشر به مفاهیم معنوی و توحیدی و زمینه‌سازی برای انقلاب جهانی اسلام به پرچم داری حضرت حجت (عج) را مأموریت مهم و اصلی جریان توفنده انقلاب اسلامی دانستند.

تأکیدها و تصریحات مکرر امام خمینی در این باره نشان این واقعیت مسلم است که وی با وقوف کامل بر فقر و مسکنت معنوی بشر معاصر، فراهم آوردن شرایط ظهور منجی موعود بشریت را مأموریت الهی و رسالت تاریخی انقلاب اسلامی می‌دانستند و نهایت تلاش خود را نیز برای نیل به این هدف مقدس مبذول داشتند.

چنان که حضرت امام (ره) پیش از پیروزی انقلاب در جهت توجیه و آماده‌سازی اصحاب انقلاب آنان را به اهداف آرمانی انقلاب اسلامی، یعنی برپایی حکومت اسلامی در ایران و احیای مجدد اسلام در کشورهای اسلامی، متذکر گردیده و ضمن آن که مرحله سوم را «انقلاب جهانی اسلام» مرحله ظهور منجی موعود (عج) می‌دانستند، آن را غایت قصوی و هدف نهایی انقلاب اسلامی ذکر می‌کردند (۴۷)

ایشان پیش از انقلاب اسلامی با تأکید بر اهداف مقدس جهانی انقلاب اسلامی طی پیامی فرمودند:

«ملت عزیز و پیرو بر حق امام (ع) [حضرت سیدالشهدا] با خون خود سلسله ایلیس پهلوی را در قبرستان تاریخ دفن می‌نماید و پرچم اسلام را در پهنه کشور بلکه کشورها به اهتزاز درمی‌آورد» (۴۸)

امام بزرگوار در تعریف و تعیین اهداف و آرمان‌ها و استراتژی بلند مدت انقلاب اسلامی فرمودند:

«ما همه موظفیم که اسلام را در همه جای دنیا معرفی کنیم» (۴۹) «من امیدوارم که ما بتوانیم پرچم اسلام و پرچم جمهوری اسلامی را در همه جای دنیا برپا کنیم» (۵۰)

حضرت امام (ره) در همین زمینه بارها تمای قلبی و خواسته باطنی خود را از خداوند سبحان طلب می‌نمودند:

«امیدوارم که این انقلاب یک انقلاب جهانی بشود و مقدمه برای ظهور حضرت بقیة الله - ارواحنا فداه - بشود» (۵۱)

«امیدوارم که این نهضت و این انقلاب منتهی بشود به ظهور امام عصر - سلام الله علیه - و امیدوارم که این انقلاب ما به همه دنیا و مستضعفین صادر شود» (۵۲)

«خداوند! بر ما منت بنه و انقلاب اسلامی ما را مقدمه فرو ریختن کاخ‌های ستم جباران و افول ستاره عمر متجاوزان در سراسر جهان گردان» (۵۳)

آن یگانه دوران تأکید نمودند: «آینده روشن است و ما همه در انتظار رؤیت خورشیدیم» (۵۴)

«برده بر گیر که من یار توام
عاشقم عاشق رخسار توام
با وصال دل ز عقدہ گشا
جلودای کن که گرفتار توام

عاشقی سر به گریبانم من
گر کشی یا بنوازی ای دوست
مستم و مرده دیدار توام
عاشقم یار وفادار توام» (۵۵)

حضرت امام خمینی (ره) با پی‌ریزی انقلاب اسلامی و خنثی‌سازی توطئه‌های بی در پی استکبار جهانی ضمن توفیق در تحقق بخشیدن «صدور پیام‌های معنوی و دینی انقلاب اسلامی»، سرمنشأ تحولات عظیمی در جهان معاصر گردیدند و عصر جدیدی را در تاریخ بشر آغاز نمودند.

عصری که ولی امر مسلمین - دام عزه - آن را عصر امام خمینی (ره) نامیده‌اند.

عصری که در واقع حساس‌ترین فراز تاریخ بعد از صدر اسلام و غیبت کبری حضرت حجت (عج) و قبل از ظهور حضرتش می‌باشد چه آن که امام (ره) خود فرمودند:

«ما الآن در یک موقع حساسی هستیم که به نظر من حساس‌ترین نقطه تاریخ است» (۵۶)

عصر امام خمینی (ره)

تحولات مهم جامعه بشری پس از عهد رنسانس، و انزوای بیش از پیش شعائر دینی و ایمان مذهبی در غرب و رشد سریع تفکرات الحادی ماتریالیستی و گرایش برخی کشورهای جهان به نظام فکری - سیاسی مارکسیستی، بسیاری از صاحب‌نظران را به این باور رساند که انزوا و اضمحلال کامل، سرنوشت محتوم ادیان الهی است.

اما قیام امام خمینی (ره) و موفقیت انقلاب اسلامی شرایط جدیدی را به وجود آورد که حاکی از ورود جهان به دوره‌ای متفاوت از ادوار گذشته و عصری با ویژگی‌های ممتاز دینی و معنوی است.

آنچه اکنون به وضوح مشهود است با استمرار انقلاب اسلامی و گسترش حیرت‌آور دایره نفوذ پیام‌های معنوی آن، دنیای ما شاهد تحولات عظیمی گشته است و «عصر توبه انسان در حیثیت کلی وجود آغاز گشته و او می‌رود تا خود را باز یابد» (۵۷) و «بار دیگر انسان از زمین و قفس خویش روی گردانیده و به عالم معنا و آسمان توجه یافته... و عصر دیگری آغاز شده است» (۵۸)

عصر امام خمینی (ره) از نگاه امام و مقام معظم رهبری

امام (ره) که خود در حقیقت پرچم‌دار بزرگ عصر جدیدی در زندگی بشر است ضمن ابراز تعجب از غفلت علمای بلاد اسلامی از رسالت تاریخی خود با تصریح به آغاز عصر بشریت تشنه معنویت، گرایش جوامع بشری به ارزش‌های وحی و عطش ملت‌ها به دین و معنویت را، از ویژگی‌های این عصر ذکر نموده می‌فرمایند:

«... تعجب است که چگونه بسیاری از علما و روحانیون کشورها و بلاد اسلامی از نقش عظیم و رسالت الهی و تاریخی خود در «این عصر» که بشریت تشنه معنویت و احکام نورانی اسلام است غافلند و عطش ملت‌ها را درک نمی‌کنند» و از التهاب و گرایش جوامع بشری به ارزش‌های وحی بی‌خبرند و قدرت و نفوذ معنوی خود را دست کم گرفته‌اند» (۵۹)

ولی امر مسلمین، حضرت آیه الله خامنه‌ای، با اعتقاد به اهمیت فراوان بررسی و تحلیل موضوع تحولات عمیق و گسترده‌ای که امام (ره) در عرصه جهانی پدید آوردند بارها به طرح و تبیین و تحلیل مقوله «عصر امام خمینی (ره) پرداخته‌اند. ایشان در این باره می‌فرمایند: «امروز یک عصر و یک دوران جدید به وجود آمده است، دوران جدید را باید دوران امام خمینی (ره) نامید» (۶۰)

معظم له با بیان برخی از مهم‌ترین شاخصه‌های این دوران اضافه فرمودند:

«با آغاز دوران جدید نه تنها در ایران یا کشورهای اسلامی مردم به باورهای الهی بازگشته‌اند بلکه در سطح جهان «عقیده مذهبی» و گرایش معنوی در میان جوامعی که ده‌ها سال تحت سلطه حکومت‌های ضد مذهب زندگی کرده بودند رشد نموده است» (۶۱)

در جای دیگر با تصریح به این که:

«این عصر را باید عصر امام خمینی (ره) نامید و ویژگی آن عبارت است از بیداری و جرأت ملت‌ها در برابر زورگویی ابرقدرت‌ها... و سر بر آوردن

**امام خمینی
که خود در حقیقت
پرچم دار بزرگ عصر
جدیدی در زندگی بشر
است**

**ضمن ابراز تعجب
از غفلت علمای بلاد
اسلامی از رسالت
تاریخی خود،
با تصریح به
آغاز عصر بشریت
تشنه معنویت،
گرایش جوامع بشری
به ارزش‌های وحی
و معنویت
را از ویژگی‌های
این عصر
ذکر می‌نمودند**

همه از یک نوع بازگشت به تفکر دینی خبر می‌دهند و انقلاب اسلامی ایران موجب احیای تفکر دینی در جهان گشت. (۷۱)
صاحب‌نظران زیادی بر این اعتقادند که تأثیرات انقلاب اسلامی بر تجدید حیات هویت دینی بشر بسیار عمیق می‌باشد. دکتر سعید محمد الشهبانی سردبیر مجله معروف و پر تیراژ العالم در این باره می‌گوید:
«انقلاب اسلامی ایران نه تنها در جامعه اسلامی بلکه در اکثر جوامع تأثیر اساسی و بنیادی داشته است. بی‌شک طی بیست سال گذشته هیچ حرکتی به اندازه انقلاب ایران نتوانسته بر جامعه بشری تأثیر گذار باشد، دین نقش اساسی و حیاتی در اجتماع دارد و انقلاب اسلامی این نور را بر بشریت تاباند و روشنی بخشید.»
وی اضافه نمود:

«انقلاب اسلامی سبب شد تا روشنفکران و متفکرین ضرورت توجه به مسائل دینی و تأثیر آن بر وجدان بشریت و افکار سیاسی - اجتماعی را به خوبی مورد توجه قرار دهند ما در عصر انقلاب اسلامی شاهد رجوع و تمسک مسلمین به اهل دین شدیم.» (۷۲)
تأثیرات گسترده حضرت امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی بر حیات دینی و معنوی انسان معاصر، توجه تحلیل‌گران بین‌المللی را به شدت به خود جلب نموده است. شبکه اول تلویزیونی بی‌بی‌سی انگلیس در یکی از قسمت‌های مجموعه برنامه مستند خود به نام «قرن دوم» که به مناسبت نزدیک شدن قرن ۲۱ تهیه کرده بود به بحث و بررسی پیرامون موضوع مورد اشاره پرداخته می‌گوید:

«آنچه در ایران در سال ۱۹۷۹ رخ داد نه تنها برای ایرانیان بلکه برای تمام ادیان جهانی نقطه عطفی بود، نقطه عطفی که از بازگشت میلیون‌ها نفر در سراسر دنیا به اصول‌گرایی مذهبی خبر می‌دهد.»
به گفته این شبکه: «در سراسر جهان، پیرامون دیگر ادیان مانند مسیحیت، یهودیت و هندو نیز به اصول‌گرایی مذهبی روی آوردند؛ حتی در ترکیه نیز که هفتاد سال قبل به مذهب وارد جنگ شده بود روند بازگشت به اصول اسلامی سرعت گرفته است.» (۷۳)

ب - بطلان نظریه‌های ضد دینی

در سال‌های متمادی پیش از انقلاب اسلامی «پیروزی نظریات مادی آن چنان حتمی به نظر می‌رسید که اندیشوران قرن هیجدهم مانند «میل» و فلاسفه دایره المعارف فرانسه به طور کلی مکان و منزلتی برای دین در آینده قائل نبودند به همین نحو در قرن نوزدهم فلسفه‌هایی پدید آمد که یا به طور کلی منکر دین می‌شد مانند فلسفه مارکس و یا خود مذهبی دروغین را جایگزین ادیان آسمانی می‌کرد.» (۷۴)

در قرن بیستم ماتریالیست‌های شرقی و غربی به بسط مبارزه علمی خود با دین و باورهای دینی در سطح جوامع پرداختند اما سیر تحولات تاریخی و وقوع انقلاب اسلامی ایران آن چنان شرایط موجود را در آخرین سال‌های قرن بیستم تغییر داد که نظریه پردازان بین‌المللی و جامعه‌شناسان... با اعتراف به حیات مجدد دین در جوامع بشری به طرح نظریه «تجدید حیات دینی در قرن بیستم» به عنوان یک نظریه معتبر علمی، طی سال‌های اخیر پرداخته‌اند؛ از آن جمله گیدنز، جامعه‌شناس مشهور انگلیسی، در فصلی از کتاب خود با عنوان پدیده نوزایی دینی می‌نویسد:

«در گذشته سه غول فکری جامعه‌شناسی یعنی «مارکس»، «دورکیم» و «ماکس وبر» با کم و بیش اختلافاتی فرآیند عمومی جهانی را به سمت سکولاریسم و به حاشیه رفتن دین می‌دیدند ولی از آغاز دهه هشتاد و با انقلاب اسلامی ایران شاهد تحقق عکس این قضیه هستیم؛ یعنی فرآیند عمومی جهان روند معکوسی را آغاز و به سمت دینی شدن پیش می‌رود.» (۷۵)

به بیان دیگر با وقوع معجزه انقلاب اسلامی به رهبری امام عظیم الشان و گسترش خیره‌کننده حوزه نفوذ ادیان بزرگ الهی - به ویژه دین مبین اسلام - امروز دیگر تحلیل‌گران وقایع سیاسی و تحولات اجتماعی به خود جرأت انکار جایگاه رفیع دین در اجتماع بشری و پیش‌بینی انزوای آن را در آینده

ارزش‌های معنوی و الهی می‌فرمایند:

«ما امروز نشانه‌های رشد معنویت و اقبال مادیت را در دنیا می‌بینیم» (۶۲) و امروز در دنیا گرایش به دین شروع شده است» (۶۳)
ایشان می‌افزایند:

«آن روزی که دین و معنویت ضد ارزش به حساب می‌آمد و مورد استهزا قرار می‌گرفت گذشته است، امروز بی‌دینی و از اعتقاد معنوی تهی بودن یک ضد ارزش است و این از ویژگی‌های عصر جدیدی است که امام (ره) - این مرد بزرگ - پرچم آن را در جهان برافراشت.» (۶۴)
و دگر باره تأکید می‌نمایند: «این دوران [عصر امام خمینی] دوران اسلام و دوران غلبه ارزش‌های الهی و معنوی است، این دوران دوران امام خمینی (ره) می‌باشد و ان شاء الله جوان‌های ما این آینده را خواهند دید.» (۶۵)

همان‌گونه که مقام معظم رهبری فرمودند امام (ره) مبشر دوران جدیدی در تاریخ حیات بشری است که مطالبات معنوی بشر و رویکرد دینی و مذهبی انسان بیش از ادوار گذشته و چند قرن اخیر، جلوه‌گر خواهد شد. البته:
«امام خمینی (ره) پیامبر تازه‌ای نبود، اما او از یاد آوران بود، از مخاطبان (أنت مذكر) که عهد فطری مردمان با خداوند را به آنان یادآوری کرد و پس از چند قرن که از هبوط بشر در مصداق جمع کلی می‌گذشت چون اسلاف خویش از ابراهیم و اسماعیل و محمد (ص) دوره‌ای از جاهلیت و عصر دیگری از دینداری را آغاز کرد، این عصر تازه را باید عصر امام خمینی (ره) نام نهاد.» (۶۶)

اکنون هر تحلیل‌گر بصیر و منصفی که تحولات چند دهه اخیر جهان را به خوبی تعقیب و بررسی نموده باشد بر این امر صحنه می‌گذارد که:
«جهان امروز در دوران انتقال از یک عصر به عصر دیگری قرار دارد و تا این انتقال به انجام رسد دیگر روی ثبات به خود نخواهد دید.» (۶۷)
آری، گرچه بیگانه پرستان تأکید می‌نمودند که «محافل سیاسی غرب عصر امام خمینی (ره) را به سبب تندروی‌های غیر عملی و نیز کهولت آیه الله خمینی دوره‌ای گذرا می‌دانند» (۶۸) اما بی‌تردید کشتی نجات بخش انقلاب اسلامی و قافله بشری عصر امام خمینی (ره) تنها در ساحل ظهور منجی موعود بشریت، آرام خواهد گرفت.

ویژگی‌های عصر امام خمینی (ره)

عصر امام خمینی، قطعه‌ای نورانی از تاریخ بشر است که از ویژگی‌های منحصر به فردی برخوردار است. در این جا به پاره‌ای از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

الف - تجدید حیات دینی و معنوی انسان معاصر

موهبت آسمانی انقلاب عظیم اسلامی که در حقیقت سرآغاز عصر جدیدی در حیات بشری گردید مبدأ زمانی تجدید هویت معنوی و دینی و اسلامی انسان معاصر محسوب می‌گردد، چنان که مقام معظم رهبری فرمودند:
«انقلاب اسلامی هویت اسلامی را در دنیای اسلام و هویت معنوی را در کل جهان زنده کرد.» (۶۹)

تحلیل‌گران زیادی به مانند رهبر حکیم انقلاب بر این اعتقادند که تجدید حیات معنوی و دینی بشر «با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران آغاز شده است و به این لحاظ دهه شصت را باید اولین دهه از این تجدید عهد محسوب داشت.» (۷۰)

به همین جهت باید گفت:

«اگر بنا باشد تاریخی را برای احیای هویت دینی [در جهان معاصر] در نظر بگیریم آن تاریخ ۱۹۷۹ میلادی است؛ یعنی مقارن با پیروزی انقلاب اسلامی ایران که خیزش عظیمی را برای تفکرات دینی در تمام ادیان به وجود آورده است.

آخرین آمارها در مورد احیای تفکر دینی که در سال ۱۹۹۰ م صورت پذیرفته نشان می‌دهد که تقریباً ۷۰٪ مردم اروپا احساس دینداری می‌کنند. در تمام ادیان از هندوئیسم گرفته تا بودیسم و... و انواع فرقه‌های مسیحیت

حضرت امام خمینی (ره)

با پی‌ریزی

انقلاب اسلامی

سرمنشأ تحولات عظیمی

در جهان معاصر گردیدند

و عصر جدیدی را

در تاریخ بشر آغاز نمودند،

عصری که ولی امر مسلمین

آن را عصر امام خمینی

نامیده‌اند

جهان معاصر نمی‌دهند بلکه با چرخشی ۱۸۰ درجه‌ای از مواضع پیشینیان خود تصریح می‌نمایند:
«بازی قدرت جهانی که در دهه‌های آینده پدید خواهد آمد بدون در نظر گرفتن قدرت روز افزون اسلام، مذاهب کاتولیک و مذاهب دیگر قابل درک نیست.» (۷۶)

بیشترال.برگر (Peter L. Berger) از مشهورترین جامعه‌شناسان دینی و استاد دانشگاه بوستون (آمریکا) و مدیر مؤسسه مطالعات فرهنگ اقتصاد در این دانشگاه، در این زمینه می‌نویسد:

«جهان امروز جهانی به شدت دینی است و نمی‌توان آن را چنان که بسیاری از تحلیل‌گران نوگرا (خواه از روی تفنن و خواه از روی یأس) اعلام کرده‌اند جهانی سکولار نامید

... میل به دین همواره در بشر وجود داشته است و از میان بردن آن عملاً امری محال است. البته متفکران تندرو عصر روشنگری و اخلاف امروزی آن‌ها به چنین چیزی اندیشیده و می‌اندیشند، ولی تاکنون این میل از میان نرفته است.»

وی تصریح می‌کند:

«آن‌ها که از نقش دین در تحلیل مسائل جهان معاصر غفلت می‌ورزند، مرتکب خطای بزرگی می‌شوند.» (۷۸)

ج - برانت جهانی از عقاید الحادی

با پیروزی انقلاب اسلامی علاوه بر بی‌اعتبار شدن مکاتب مادی و الحادی زمینه‌فروپاشی نظام‌های الحادی و تجدید نظر تئوری برداران این گونه نظام‌ها در عقاید مبنایی خود، فراهم گردید. چنان‌که با گذشت یک دهه از پیروزی انقلاب اسلامی بسیاری از سران احزاب و نظام‌های کمونیستی و شخصیت‌های مارکسیست، با پشت پا زدن به عقاید باطل خود، از هرگونه عقیده‌ای که در تعارض مسلم با ایمان مذهبی، اعلام برانت نمودند.

برای نمونه الکساندر زوگائف رهبر حزب کمونیست روسیه، در اظهار نظرهای صریح خود گفت:

«ما از افکاری که وجود خداوند را انکار می‌کند دست برداشته‌ایم.» (۷۹)

فیدل کاسترو، رهبر قدرتمند یکی از مقاوم‌ترین نظام‌های کمونیستی در دنیا، با افتخار اعلام می‌دارد:

«تا وقتی که خدا بخواهد اداره کشور را در دست خواهیم داشت، ابتدا خواست و اراده خدا، و پس از آن خواست و اراده مردم بالاتر از هر چیزی است.» (۸۰)

د - احیای فکر دینی در میان سیاست‌مداران

امروزه بر اثر قیام خمینی (ره) بار دیگر ارزش‌های دینی در کانون توجهات جهانی قرار گرفته است، تا آن جا که حتی بسیاری از سران کشورها و دولت‌ها در شرق و غرب عالم با همسو دیدن فضای حاکم بر دنیا و کشورهای خود با حرکت ولو آرام به سوی حقیقت دین ... به تجلیل از دین و اعتقادهای دینی پرداخته‌اند، و دین به عنصری برای تحت تأثیر قرار دادن بسیاری از سیاست‌های جاری دولت‌های جهان مبدل گشته است.

نیکلای چرون از سیاست‌مداران معروف و رئیس حزب ملی لیبرال دموکراتیک رومانی در دیدار با سفیر جمهوری اسلامی در این کشور با بیان این مطلب که «انقلاب اسلامی پدیده‌ای بی‌نظیر در تاریخ است» اظهار داشت:

«انقلاب اسلامی ایران هدف مهمی چون احیای ارزش‌های دینی در جامعه را دارد و رومانی امروز نیاز مبرم به احیای ارزش‌های دینی داشته و ما خواهان بهره‌گیری از تجربیات ایران هستیم.» (۸۱)

دکتر ولایتی، مشاور مقام معظم رهبری در امور بین‌المللی، با نقل خاطره‌ای در این باره اظهار می‌دارد:

«من یک موقعی با آقای لخ والسا رئیس جمهور لهستان و رهبر قبلی جنبش همبستگی ملاقاتی داشتم و این در زمانی بود که او رئیس جمهور شده بود، ایشان به من می‌گفت:

«انقلاب شما روی ما هم اثر گذاشت و ما خوشحالیم از این که در کشور شما یک انقلاب بر اساس دین صورت گرفته است. پیروزی انقلاب اسلامی موجب احیای فکری دینی حتی در سطح حکومت‌ها شد؛ ولو در کشورهای مسیحی.» (۸۲)

ه - حیات مجدد دین و اعترافات غربی‌ها

پیروزی انقلاب اسلامی در عرصه‌های مختلف و رجعت دوباره بشر معاصر به باورهای دینی تحلیل‌گران غرب را به بیان اعترافات صریحی در خصوص غفلت قدرت‌های جهانی از پتانسیل عظیم دین واداشته است.

دانیل پایپز (Daniel Pipes) رئیس انجمن سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در کنفرانسی در استامبول ترکیه گفت:

«باید اعتراف کنیم که بیش از پیروزی انقلاب اسلامی ما برای افکار دینی و مذهبی هیچ جایی باز نکرده بودیم ولی از این پس برای ما آمریکایی‌ها ضروری است که زمینه‌های جهت مطالعه و تحقیق پیرامون مذهب فراهم آوریم.» (۸۳)

سخنان بری رابین از روزنامه‌نگاران معروف غربی (و نویسنده مقاله اسلام ترمال) در جلسه روزنامه‌نگاران معروف غربی در شهر بروکسل، وجه دیگری از واقعیت مورد اشاره ما می‌باشد، وی در این جلسه گفت:

«واشنگتن در سال‌های گذشته اهمیت دین در ارتباطات سیاسی و دیپلماسی را درک نکرده بود و این مسئله مشکلات فراوانی را برای ما آمریکایی‌ها به وجود آورد که برای واشنگتن گران تمام شد.»

رابین افزود:

«اگر بخواهیم در آینده با این مشکلات مواجه نباشیم باید این مطلب را بپذیریم و آن را درک کنیم که دین یک واقعیت اساسی و زیر بنایی جوامع بشری است.» (۸۴)

به واسطه شرایط جدید جهانی و تأثیرات رو به افزایش دین در جهان معاصر «بعد از انقلاب اسلامی تحولی عظیم در ارزیابی دین در آمریکا به وجود آمده است؛ به طوری که امروز دین در همه مجامع (علمی، فرهنگی و سیاسی و ...) مورد بحث است.» (۸۵) و تحقیقات متنوعی در این باره به صورت مداوم صورت می‌پذیرد چنان‌که:

«پنج سال پیش در آمریکا مسئله اصول‌گرایی دینی در جهان را بررسی کردند و پنج کتاب مختلف از ادیان متفاوت (اسلام، مسیحیت، یهود و...) در خصوص آن منتشر کردند و جالب این‌که همه کتب یاد شده مسئله ریشه‌دار بودن دین و اعتقادات در جامعه را بررسی و مورد توجه قرار داده‌اند.» (۸۶)

در هر حال نقش اساسی انقلاب اسلامی در این خصوص، غیر قابل انکار بوده و «این موارد قبل از پیروزی انقلاب اسلامی وجود نداشت و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نمودار شد.» (۸۷)

چنان‌که نویسنده و تحلیل‌گر روزنامه تایمز جاب لندن می‌نویسد:
«... در پاییز ۱۳۷۵ دنیای رب به دلیل انقلاب ایران بار دیگر اسلام را کشف کرد... و ما غربی‌ها خیلی زود فهمیدیم که الله اکبر به معنای خدا بزرگ‌تر است می‌باشد.» (۸۸)

و - افزایش تلاش جهانی برای آشنایی با اسلام

در عصر امام خمینی، اشتیاق و صف ناپذیری از سوی شخصیت‌ها و مجامع علمی و تحقیقاتی جهان برای شناخت ابعاد مختلف اسلام و نیز تلاش برای شناسایی مقوله دین و دیگر ادیان الهی، ظهور یافته است.

به عنوان نمونه می‌توان اشاره کرد که: «در بیست سال گذشته اسلام‌شناسی در آمریکا فقط در بعضی از دانشگاه‌های بزرگ تدریس می‌شد ولی در حال حاضر تمام دانشگاه‌های کوچک و بزرگ درس اسلام‌شناسی دارند و این نشان دهنده تأثیر انقلاب اسلامی ایران است.» (۸۹)

توشیو کوردا محقق و تازه مسلمان ژاپنی هم در همین زمینه می‌گوید:
«قبل از انقلاب اسلامی ایران هر کتابی که با عنوان و محتوای اسلامی در ژاپن چاپ می‌شد دارای تیراژی کمتر از هزار نسخه بود. الحمد الله بعد از پیروزی انقلاب کتاب‌های اسلامی در ژاپن رو به گسترش رفته است.»

وی اضافه نمود:

«مدتی پیش کتابی در مورد روح و معنویت اسلام به زبان ژاپنی نوشتم که در عرض یک ماه بیش از بیست هزار نسخه آن به فروش رفت.» (۹۰)
«در کره جنوبی نیز کتاب‌های مربوط به اسلام، سالانه بیش از یک صد هزار جلد به فروش می‌رسد؛ محمد اوزاکب رئیس بنیاد فرهنگی (Afifinity) (Intercultural) (تقریب بین فرهنگ‌ها) استرالیا هم در این خصوص می‌گوید: در استرالیا مردم گروه‌گروه به مساجد می‌آیند و در مورد اسلام سؤال و تحقیق می‌کنند.» (۹۱)

پی نوشت:

۱. رهبر معظم انقلاب اسلامی: ۲۳ تیر ۶۸
۲. حضرت آیه الله مصباح یزدی در مصاحبه پرفسور لنسل با ایشان، مجله معرفت، شماره ۳۱، ص ۲۰.
۳. در دروس علوم سیاسی و جامعه‌شناسی و تاریخ همیشه جایگاه رهبران سیاسی، مذهبی، نظامی و انقلابی چون «مارتین لوتر» در مسیحیت و روبسییر در انقلاب فرانسه، «لنین» در انقلاب روسیه و «گاندی» در استقلال هند و «مانو» در انقلاب چین همیشه مورد بررسی قرار گرفته است... (اما) به عقیده من: برای شناسایی شخصیت تاریخی امام باید درس ویژه‌ای ارائه داد. زیرا این چنین دروسی با طبقه‌بندی‌های نظری و عملی خود قادر به تبیین رهبری چند بعدی بنیانگذار جمهوری اسلامی و جایگاه او در تاریخ نیستند و زندگی قریب به یک قرن امام و تحولات جهانی بر آمده از او، فراتر از آن است که بتوان ایشان را در ردیف دیگران تحلیل کرد. امام تنها رهبر دینی یک انقلاب عظیم در هزاره اخیر بوده و این در تاریخ بشریت بی‌سابقه است.
- پرفسور حمید مولانا، روزنامه کیهان، ستون چشم‌انداز، به مناسبت یکصدمین سالگرد ولادت امام ۸ مهر ۷۸.
۴. مقام معظم رهبری: سخنرانی به مناسبت عید ۷۸ مصادف با یکصدمین سالگرد امام - رضوان الله تعالی علیه -
۵. شبکه تلویزیونی ایتالیا در گزارش ویژه‌ای به مناسبت ارتحال امام (ره) (روزنامه اطلاعات، ۱۱ تیر ۶۸).
۶. کشیش یونانی موستاکیس: نشریه Zavatra، چاپ مسکو (کیهان هوایی ۲۵ آبان ۷۳).
۷. محمد حسنین هیکل: نویسنده و روزنامه‌نگار معروف جهان عرب، (روزنامه مصری الاهرام، ۱۷ خرداد ۶۸).
۸. استاد شهید آیه الله مرتضی مطهری: پیرامون انقلاب اسلامی، ص ۱۱۹.
۹. کلیم صدیقی: رئیس وقت پارلمان مسلمانان انگلیس، نهضت‌های اسلامی و انقلاب اسلامی ایران، ترجمه سیدهادی خسروشاهی، ص ۱۹۲.
۱۰. نشریه پروفیل: چاپ اتریش، ژوئن ۱۹۸۵؛ نشریه امید انقلاب، ش ۲۲۲.
۱۱. رابین وود زورت: زیباترین تجربه من، ترجمه خدیجه مصطفوی، ص ۳۸.
۱۲. اوریانا فالاجی: خبرنگار معروف ایتالیایی، روزنامه جمهوری اسلامی، ۲۹ مهر ۵۸.
۱۳. نلسون ماندلا: رهبر شهیر مبارزه با آپارتاید و نژادپرستی در آفریقای جنوبی، ماهنامه اسلام و غرب، سال سوم، بهمن و اسفند ۷۸.
۱۴. نمونه بارز آن کتاب «ایران، توسعه سیاسی در جامعه در حال تغییر» نوشته لئونارد بانیدر استاد دانشگاه شیکاگو و یکی از کارشناسان ارشد ایران‌شناسی است که چند ماه قبل از قیام پانزده خرداد در مقارن با حمله مأموران انتظامی رژیم پهلوی به مدرسه فیضیه در آمریکا منتشر شد. بانیدر یکی از مؤسسات اصلی پروژه مطالعات سیاست تطبیقی و توسعه در آمریکا، فصل اول کتاب خود را تحت عنوان «انقلاب چیست؟» با گفتار احمد کسروی آغاز می‌کند و با استناد به نوشته‌های او از امکان یک انقلابی که نظام شاهنشاهی را سرنگون کند و سنت سیاسی را ایجاد گرداند اظهار یأس می‌کند.
- در تمام ۳۶۲ صفحه این کتاب که در دهه ۱۹۶۰ به عنوان معتبرترین منبع

۵۸. همان: مجله سوره، دوره دوم، ش ۱۰.
۵۹. صحیفه نور: ج ۲، ص ۱۲۶.
۶۰. سخنرانی معظم له در اولین سالگرد ارتحال حضرت امام (ره) مرقد امام ۱۳ خرداد ۶۹.
۶۱. سخنرانی معظم له در اولین سالگرد ارتحال حضرت امام (ره) مرقد امام ۱۳ خرداد ۶۹.
۶۲. در دیدار اعضای ستاد پیگیری قطعنامه ۵۹۸ با معظم له ۱ دی ۷۰.
۶۳. سخنرانی معظم له در جمع تشکل‌های اسلامی دانشگاه‌های سراسر کشور ۱۸ دی ۷۴.
۶۴. سخنرانی معظم له در اولین سالگرد ارتحال امام: مرقد امام، ۱۳ خرداد ۶۹.
۶۵. سخنرانی معظم له در دومین سالگرد امام راحل ۱۴ خرداد ۷۰.
۶۶. سیدمرتضی آوینی: آغازی بر یک پایان، ص ۲۲.
۶۷. همان: ص ۳۶.
۶۸. نشریه ضد انقلابی جمعه: شماره ۱۲، ص ۴، ۲۵ مرداد ۷۸.
۶۹. در دیدار وزیر امور خارجه و نمایندگان سیاسی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور با معظم له ۲۵ مرداد ۷۸.
۷۰. سیدمرتضی آوینی: آغازی بر یک پایان، ص ۳۶.
۷۱. پرفسور محمدحسین هدی: اندیشمند مسلمان مقیم اتریش، در مصاحبه با روزنامه کیهان، ۲۵ و ۲۹ بهمن ۷۶.
۷۲. روزنامه کیهان: ۱۵ بهمن ۷۵.
۷۳. فصل نامه حضور: شماره ۱۹، به نقل از خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۸ بهمن ۷۵.
۷۴. فصل نامه حضور: شماره ۱۹، به نقل از خبرگزاری جمهوری اسلامی ۲۸ بهمن ۷۵.
۷۵. آنتونی گیندز: جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، ص ۷۵.
۷۶. الوین تافلر: تغییر ماهیت قدرت، ص ۶۵۹.
۷۷. افکار وی در میان اندیشمندان حوزه اجتماعی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ او کتاب‌های متعددی در زمینه تئوری جامعه‌شناختی، جامعه‌شناسی دین و توسعه جهان سوم به رشته تحریر درآورده است که به ده‌ها زبان در کشورهای مختلف جهان ترجمه و منتشر گردیده است، از جمله: عظمتی در آینده، اعتقاد در عصر خوش‌باوری (۱۹۹۲) خنده آزاد (۱۹۹۷).
۷۸. پیترا ل. برگر: افول سکولاریزم، دین خیزش‌گر و سیاست جهانی، ترجمه افشار امیری، ص ۲۵، ۲۹، ۳۳.
۷۹. روزنامه ابرار: ۲۴ دی ۷۴.
۸۰. روزنامه جمهوری اسلامی: ۱۱ شهریور ۷۷.
۸۱. روزنامه جمهوری اسلامی: ۲۹ اردیبهشت ۷۵.
۸۲. در مصاحبه با روزنامه کیهان: ۱۷ بهمن ۷۸.
۸۳. روزنامه جمهوری اسلامی: ۲۰ آذر ۶۸، به نقل از مجله العالم، ۸۴ جراید: ۱۵ فروردین ۶۹.
۸۵. دکتر عبدالعزیز سادشادنی: از اساتید دانشگاه ویرجینیای آمریکا، سخنرانی در کنگره بین‌المللی امام خمینی (ره) و احیای تفکر دینی، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳ خرداد ۷۶.
۸۶. دکتر سعید محمد الشعالی: سردبیر مجله العالم، روزنامه کیهان، ۱۵ بهمن ۷۵.
۸۷. دکتر سعید محمد الشعالی: سردبیر مجله العالم، روزنامه کیهان، ۱۵ بهمن ۷۵.
۸۸. روابط عمومی سازمان بهزیستی مازندران: امام و انقلاب در آیین اندیشه جهان، ص ۷۱ و ۷۲.
۸۹. دکتر عبدالعزیز سادشادنی: از اساتید دانشگاه ویرجینیای آمریکا، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳ خرداد ۷۶.
۹۰. در مصاحبه با روزنامه کیهان: ۱۱ آذر ۷۸.
۹۱. روزنامه ینی شفق: ۲۱ آذر ۸۰، ماهنامه غرب در آئینه فرهنگ (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی) بهمن ۸۰، ش ۱۶.
- کانال دوم تلویزیون روسیه نیز بخش گردید. (ماهنامه اسلام و غرب، ش ۲۰، فروردین ۷۸).
- نکته عبرت‌انگیز این جاست که یک دهه پس از صدور پیام تاریخی امام، گورباچف در اعتراف به صحت پیش‌بینی امام اظهار داشت:
- اگر ما پیش‌گویی‌های آیه الله خمینی را در آن پیام جدی می‌گرفتیم امروز قطعاً شاهد چنین وضعیتی (فروپاشی شوروی و ضعف روزافزون روسیه و...) نبودیم، آیه الله خمینی توانست اثر بزرگی در جهان بگذارد و من معتقدم ایشان فراتر از زمان می‌اندیشید و در بعد مکان نمی‌گنجید. (در مصاحبه با واحد مرکزی خبر، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۵ خرداد ۷۸).
۳۲. اولین تافلر: تغییر ماهیت قدرت، مرکز ترجمه و نشر کتاب، ص ۶۵۵ - ۶۵۸.
۳۳. امام راحل در جمع انتمه جمعه استان‌های کشور: ۴ آبان ۶۲، صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۵۱.
۳۴. روزنامه فرانسوی لوموند: نوامبر ۱۹۸۴.
۳۵. ۱۷ خرداد ۱۳۶۸.
۳۶. روزنامه انگلیسی دیلی تلگراف (چاپ لندن) ۲۰ خرداد ۶۸، دشمنان ایران این وحشت را دارند که آیه الله خمینی هم‌چنان رهبری ایران را در دست داشته باشد.
۳۷. ماسیموفینی روزنامه‌نگار معروف ایتالیایی: طی مقاله‌ای در روزنامه معروف ایل جورنو، چاپ ایتالیا (صبح صادق، ویژه نامه سیزدهمین سالگرد ارتحال امام ۱۳ خرداد ۸۱).
۳۸. احمد هوبیر نویسنده و مستفکر تازه مسلمان سوئیس در جمع کارشناسان سازمان پژوهشی و برنامه‌ریزی آموزشی در تهران (کیهان ۲۸ مهر ۶۹).
۳۹. شکو عمر شیخ مفتی اعظم کرواسی: در گفت و گو با خبرگزاری جمهوری اسلامی، ماهنامه اسلام و غرب، دفتر تحقیقات اسلامی وزارت امور خارجه، ش بهمن و اسفند ۷۸.
۴۰. آنتونیو مدرانو: نویسنده اسپانیایی، در مصاحبه با رادیو اسپانیای برون مرزی جمهوری اسلامی، رادیو معارف، ۲۸ بهمن ۷۸.
۴۱. کلاوس برینگ (Klaus Bering) از نویسندگان برجسته مسائل اسلامی روزنامه اطریشی سالز بورگر نخریشتن (Salzberger Nachrichten) شماره ۸، آوریل ۱۹۹۴.
۴۲. کلاوس برینگ (Klaus Bering) از نویسندگان برجسته مسائل اسلامی روزنامه اطریشی سالز بورگر نخریشتن (Salzberger Nachrichten) شماره ۸، آوریل ۱۹۹۴.
۴۳. رهبر معظم انقلاب اسلامی.
۴۴. حجت الاسلام سیدمحمد قائم مقامی: مصاحبه با کیهان، ۱۱ خرداد ۷۸.
۴۵. دکتر عماد افروغ: جامعه‌شناسی و استاد دانشگاه، در مصاحبه با هفته نامه پرتو، شماره ۱۶۷، ۲۱ بهمن ۸۱.
۴۶. همان.
۴۷. ر.ک. سرمقاله روزنامه رسالت به قلم آقای عسکر اولادی، ۲۵ آبان ۷۶.
۴۸. صحیفه نور: ج ۴، ص ۹.
۴۹. همان، ج ۱۸، ص ۳ - ۱۰۲.
۵۰. همان: ج ۸، ص ۲۶۷.
۵۱. همان: ج ۱۶، ص ۸۸.
۵۲. همان: ج ۱۳، ص ۲۱.
۵۳. همان: ج ۲۰، ص ۱۱۸.
۵۴. همان: ج ۲۰، ص ۵۹.
۵۵. دیوان اشعار حضرت امام (ره) و جلوه دیدار، ص ۱۳۵.
۵۶. صحیفه نور: ج ۶، ص ۲۴۴. امام در فراز دیگری از سخنان خود می‌فرمایند: این قطعه از زمان حساس‌ترین قطعات زمان است بر کشور ما و بر اسلام، (همان: ج ۷، ص ۲۲۵).
۵۷. سیدمرتضی آوینی: آغازی بر یک پایان، ص ۴۴.